

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER

RELIGION

STATUS 2013

RELIGION

STATUS 2013

Dette kapitel er en del af Institut for Menneskerettigheders rapport 'Menneskerettigheder i Danmark, Status 2013'. Rapporten behandler udvalgte menneskeretlige emner og giver anbefalinger til forbedring af menneskeretsbeskyttelsen i Danmark.

Rapporten behandler emner om gennemførelse af menneskeretten, asyl, børn, databeskyttelse, frihedsberøvelse, handicap, køn, magtanvendelse, menneskehandel, race og etnisk oprindelse, religion, retfærdig rettergang, statsborgerskab, uddannelse, udvisning og udlevering, væbnet konflikt, ytringsfrihed og ældre.

Rapporten kan læses i sin fulde længde på instituttets hjemmeside, www.menneskeret.dk. Der findes også et sammendrag af rapporten, i trykt form og på hjemmesiden. Rapporten vil løbende blive udbygget, og instituttet modtager gerne kommentarer på statusrapport@menneskeret.dk.

© 2013 Institut for Menneskerettigheder
Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution

Wilders Plads 8K
1403 København K
Telefon 3269 8888
www.menneskeret.dk

Institut for Menneskerettigheders publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Vi tilstræber, at vores udgivelser bliver så tilgængelige som muligt. Vi bruger for eksempel store typer, korte linjer, få orddelinger, løs bagkant og stærke kontraster. Vi arbejder på at få flere tilgængelige pdf'er og letlæste resumeer. Læs mere om tilgængelighed på www.menneskeret.dk.

INDHOLD

1	OVERBLIK	5
1.1	INDHOLD OG AFGRÆNSNING	5
2	DEN INTERNATIONALE RAMME	7
2.1	RELIGIONSFRIHEDEN ER EN GRUNDLÆGGENDE FRIHED	7
3	DEN NATIONALE RAMME	10
3.1	DET RELIGIØSE LANDSKAB I DANMARK	10
4	HER KAN MENNESKERETTIGHEDERNE STYRKES I DANMARK	12
4.1	RELIGIØS SKILSMISSE	12
4.1.1	DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE	12
4.1.2	DANSKE FORHOLD	13
4.1.3	ANBEFALINGER	14
4.2	OMSKÆRING AF DRENGE	14
4.2.1	DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE	15
4.2.2	DANSKE FORHOLD	16
4.2.3	ANBEFALINGER	17
4.3	BESKYTTELSE MOD RELIGIØST BEGRUNDET DISKRIMINATION	17
4.3.1	DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE	17
4.3.2	DANSKE FORHOLD	18
4.3.3	ANBEFALINGER	19
	SLUTNOTER	21

FORKORTELSER

CPR	FN's konvention om civile og politiske rettigheder
EMD	Den Europæiske Menneskeretsdomstol
EMRK	Den Europæiske Menneskerettighedskonvention
EU	Den Europæiske Union
FN	De Forenede Nationer
HRC	FN's Menneskerettighedskomiteé
PET	Politiets Efterretningstjeneste
SFI	Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
ØSKR	FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder

1 OVERBLIK

1.1 INDHOLD OG AFGRÆNSNING

Religionsfriheden er en af de klassiske frihedsrettigheder. Den er en individuel menneskerettighed, som normalt manifesteres inden for en kollektiv ramme, idet religionsudøvelsen traditionelt forudsætter tilstedeværelsen af et trossamfund. Religionsfriheden omfatter retten til at have, manifestere og skifte religion, retten til at have og manifestere ikke-religiøse og ateistiske overbevisninger og retten til ikke at have nogen religion eller tro. Religionsfriheden er tæt knyttet til andre rettigheder for eksempel ytringsfriheden og retten til respekt for privatliv. Religionsfriheden kan imidlertid også være i konflikt med andre interesser og rettigheder, eksempelvis individuelle rettigheder og hensynet til ligebehandling.

Religion spiller en væsentlig rolle i de fleste samfund, og fortolkningen af religionsfriheden har stor samfundsmæssig betydning. Derfor er det heller ikke overraskende, at udviklingen af religionsfriheden er genstand for intens interesse verden over; fra det internationale samfunds, staternes, trossamfundenes og individernes side.

Det enkelte lands historie har stor betydning for, hvorledes religionsfriheden fortolkes. Det gælder også i Europa, hvor princippet om adskillelse mellem stat og religion er udmøntet på forskellig måde, hvilket betyder, at religionsfrihedens grænser samt statens regulering af trossamfundene varierer.

Staten er forpligtet til at fremme religiøs tolerance, respekt for forskellighed og fælles forståelse, således at friheden til at besidde og manifestere en religion eller en ikke-religiøs eller ateistisk anskuelse kan udfolde sig i samfundet. I sin regulering af trossamfundene skal staten desuden fremme trossamfundenes mulighed for at udøve religionsfrihedens kollektive dimensioner.

Men religionsfriheden er ikke absolut. Den kan i visse tilfælde begrænses, for eksempel hvis religionsudøvelsen strider mod andres rettigheder eller den offentlige orden. Hvor nøjagtig grænsen går mellem religionsfrihed og statslige indgreb ligger ikke fast. Religionsfriheden er dynamisk og konstant under

forandring, fordi den fortolkes i lyset af den aktuelle samfundsudvikling, den viden og det værdisæt, som samfundet til enhver tid har.

Samfundets værdier udvikles ofte langt hurtigere end udviklingen af de værdier, der er rodfæstet i de religiøse traditioner. Det er generelt i samfundets interesse, at der på væsentlige områder ikke er en meget stor afstand mellem en religiøs praksis og menneskeretlige normer, fordi en sådan afstand kan skabe uønskede samfundsmæssige konflikter. Men staten skal afveje dette hensyn over for hensynet til religionsfriheden, der netop giver individer og trossamfund lov til at have normer, der er anderledes end samfundets.

Staten kan forbyde en religiøs eller kulturel praksis, hvis den er i direkte strid med menneskerettighederne, hvilket for eksempel er tilfældet med kvindelig omskæring blandt andet på grund af de alvorlige sundhedsmæssige konsekvenser, indgrebet medfører.

Dette kapitel sætter fokus på, hvorledes menneskerettighederne i Danmark kan styrkes gennem en dynamisk udvikling af religionsfriheden, set i en individuel, kollektiv og samfundsmæssig sammenhæng. I kapitlet behandles følgende temaer: religiøs skilsmisse, omskæring af drenge og beskyttelse mod diskrimination på grund af religion. Spørgsmålet om blasfemi samt forhånelse af religion behandles i kapitlet om ytringsfrihed, og spørgsmålet om revision af den danske ligebehandlingslovgivning behandles i kapitlet om gennemførelse af menneskeretten.

2 DEN INTERNATIONALE RAMME

2.1 RELIGIONSFRIHEDEN ER EN GRUNDLÆGGENDE FRIHED

De internationale standarder for religionsfriheden betoner individets trosfrihed som en nødvendig grundpille i et demokratisk samfund. Religionsfriheden har en central placering i FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder, hvor religionsfriheden både nævnes i præamblen som en af de "fire friheder" og i artikel 18, som er en af erklæringens konkrete rettigheder, hvor enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed. Denne ret omfatter også friheden til at skifte religion eller tro samt frihed til alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter.

De fleste stater, der vedtog verdenserklæringen, var i det store og hele enige om, at religionsfrihed er en central del af menneskerettighederne, men de var uenige om, hvori denne frihed nærmere skulle bestå. Et af stridspunkterne var spørgsmålet om, hvorvidt religionsfriheden skulle omfatte frihed til at skifte religion. Diskussionen om religionsfrihedens indhold fortsatte under arbejdet med at skabe FN's konvention om civile og politiske rettigheder (CPR) fra 1966.

CPR beskytter religionsfriheden og retten til at antage en religion eller tro efter eget valg samt frihed til, alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at give udtryk for sin religion eller tro ved gudsdyrkelse, udførelse af rituelle handlinger, overholdelse af religiøse sædvaner samt undervisning.¹ Ifølge CPR må ingen underkastes tvang, der kan begrænse friheden til at bekende sig til eller antage en religion eller tro efter eget valg.² Den eksplicitte ret til at "skifte" religion, som nævnes i verdenserklæringen, blev udeladt fra konventionen, der i stedet formulerer retten til at "antage" en religion eller tro efter eget valg.

Ifølge CPR kan religionsfriheden begrænses, hvis begrænsningen er foreskrevet ved lov og er nødvendig af hensyn til den offentlige sikkerhed, orden, sundhed eller sædelighed eller andres grundlæggende rettigheder og friheder.³ Endelig indeholder CPR en beskyttelse af forældrenes ret til at drage omsorg for, at deres børns religionsundervisning og moralske opdragelse er i overensstemmelse med deres egen overbevisning.⁴

FN's erklæring om afskaffelse af alle former for intolerance og forskelsbehandling på grund af religion eller tro fra 1981 fastslår heller ikke retten til at skifte religion, men alene retten til "at have" en religion.⁵ Erklæringen er et første skridt hen imod at skabe en retligt bindende international konvention om religionsfrihed. En sådan konvention er dog aldrig blevet vedtaget, hvilket blandt andet skyldes, at staterne fortsat ikke har kunnet blive enige om, hvorvidt religionsfriheden bør omfatte retten til at konvertere.

FN's konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination (Racediskriminationskonventionen) indeholder blandt andet en forpligtelse for staten til at forbyde diskrimination på grund af race, hudfarve, afstamning eller national eller etnisk oprindelse.⁶ Religiøst begrundet diskrimination er derimod ikke beskyttet af konventionen.

FN's Menneskeretskomité overvåger staternes gennemførelse af CPR, herunder religionsfriheden. I 1993 fastslog komitéen, at retten til at skifte religion er en integreret del af religionsfriheden.⁷ Det samme standpunkt indtager FN's Særlige Rapportør for Religionsfrihed, som har til opgave at identificere faktorer, der virker bremsende på religionsfriheden, og komme med anbefalinger, der kan støtte staterne i at fremme religionsfriheden.⁸ Generelt er både FN's Menneskeretskomité og FN's Særlige Rapportør for Religionsfrihed forsigtige med at anbefale indskrænkning af såvel religionsfriheden som de øvrige menneskerettigheder, som måtte være i konflikt med religionsfriheden, med mindre særligt alvorlige argumenter taler herfor, for eksempel i forhold til religiøs intolerance.⁹

Religionsfrihedens nærmere fortolkning er til stadig international debat. Eksempelvis har børn religionsfrihed, men hvor grænsen går for deres forældres ret til at bestemme over det religiøse indhold af deres børns opvækst, ligger ikke fast. Forholdet mellem hensynet til religionsfriheden og beskyttelse af religioner mod forhånelser ("defamation") er et af de nyere emner, som diskuteres, og hvor debatten blandt andet vedrører, om individets religionsfrihed bør kædes sammen med beskyttelsen af selve religionen.

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) rummer en bred forståelse af religionsfriheden, herunder retten til at konvertere.¹⁰ EMRK angiver desuden rammerne for statens muligheder for at begrænse religiøse manifestationer. Der kan således gøres indgreb i religionsfriheden, når indgrebet er foreskrevet ved lov og er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige tryghed, for at beskytte den offentlige orden, sundheden eller

sædelighed eller for at beskytte andres rettigheder og friheder.¹¹ EMRK's bestemmelser om ikke-diskrimination omfatter også religion.¹²

Den Europæiske Menneskeretsdomstol (EMD) behandler løbende sager om religionsfriheden og udstikker de menneskeretlige rammer for udviklingen af det religiøse liv i Europa. Generelt udviser domstolen en vis forsigtighed i sine afgørelser og giver staterne spillerum for historisk og kulturelt betingede fortolkninger af religionsfriheden. EMD lægger stor vægt på, at der kan være forskellige beskyttelseshensyn, afhængig af, om der er tale om et verdsligt samfund, hvor stat og religion er adskilt, som eksempelvis er tilfældet i Frankrig og Tyrkiet, eller et samfund, der er præget af en tæt forbindelse mellem staten og én bestemt religion, som det for eksempel er tilfældet i Danmark.¹³

EU har i disse år et stærkt fokus på religionsfrihed. I forhold til EU's udenrigspolitik vedtog EU-Rådet i 2013 EU's retningslinjer for fremme og beskyttelse af religions- og trosfriheden.¹⁴ EU's charter om grundlæggende rettigheder (EU-chartret) indeholder også retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed.¹⁵ EU-chartret forpligter unionens medlemmer til at respektere den kulturelle, religiøse og sproglige mangfoldighed og forbyder enhver form for forskelsbehandling på grund af religion eller tro. I forbindelse med retten til uddannelse understreger EU-chartret forældrenes ret til at sikre, at deres børn bliver undervist i overensstemmelse med deres egen religiøse overbevisning.¹⁶

Se også kapitlet om introduktion til menneskeretten.

3 DEN NATIONALE RAMME

3.1 DET RELIGIØSE LANDSKAB I DANMARK

Under den danske enevælde var kongen ansvarlig for, at befolkningen fulgte den augsburgske trosbekendelse.¹⁷ Denne trostvang blev i nogen grad lempet, efterhånden som enevælden skred frem. Med grundlovens indførelse i 1849 blev religionsfriheden et bærende princip for det danske demokrati.¹⁸ Grundloven slår fast, at ingen er forpligtet til at yde personlige bidrag til nogen anden gudsdyrkelse end den, som er hans egen.¹⁹ Desuden skal alle, uanset religiøst tilhørsforhold og afstamning, nyde de samme borgerlige og politiske rettigheder og have den samme almindelige borgerpligt.²⁰

Det bånd mellem staten og den evangelisk-lutherske kirke, der karakteriserede enevælden, blev ikke brudt med grundloven. Den evangelisk-lutherske kirke er tildelt en privilegeret særstilling som den danske folkekirke, og understøttes som sådan af staten.²¹ I samme ånd fastslår grundloven, at kongen skal tilhøre folkekirken.²² Kongen (regenten) er dog ikke – som ofte antaget – folkekirkens overhoved.

Grundlovens stadfæstelse af folkekirkens særstilling samt udviklingen af folkekirkens forhold til staten siden 1849 har bevirket, at Folketinget og regeringen er den øverste besluttende myndighed for folkekirken, at Kirkeministeriet er folkekirkens øverste administrative myndighed samtidigt med, at der er et udstrakt lokalt selvstyre. Det var ikke grundlovgivernes mening, at der skulle være denne form for sammenfald mellem det verdslige og det religiøse, men den lov, der ifølge grundloven skulle regulere folkekirkens forhold, er aldrig blevet en realitet.²³ Staten har således en potentielt væsentlig indflydelse på religionsfrihedens udfoldelse i folkekirken. Et nyere eksempel på denne retstilstand er reguleringen af homoseksuelles ret til at blive gift i folkekirken.²⁴

Det religiøse landskab i Danmark er mangfoldigt. Størstedelen af befolkningen, 79,1 procent, tilhørte pr. 1. januar 2013 folkekirken. Medlemstallet er dog faldende, og i 1990 var procentandelen på 89,3.²⁵ Da staten ikke registrerer sine indbyggere efter religion, er tal, der omhandler indbyggere, der ikke er

medlemmer af folkekirken, behæftet med usikkerhed. Det anslås, at cirka 3,8 procent af befolkningen (ca. 207.000 indbyggere) er muslimer (2007-tal).²⁶ Der antages at være omkring 7.000 jøder i Danmark. Derudover er der et mindre antal tilhængere af de øvrige religioner, for eksempel budisme og bahá'í samt tilhængere af andre livsanskuelser, for eksempel Scientology.

Med basis i den historiske placering af den evangelisk-lutherske kirke i Danmark regulerer staten trossamfundene ud fra en strukturel firedeling af de danske trossamfund: 1. folkekirken, 2. de såkaldte "anerkendte" trossamfund, 3. de "godkendte" samfund samt 4. trossamfund eller religiøse grupper uden statslig anerkendelse.

Ud over folkekirken findes der over 130 anerkendte og godkendte trossamfund.²⁷ Indtil 1969 kunne trossamfund blive anerkendt ved kongelig resolution. I dag kan trossamfund alene opnå status som godkendt trossamfund, hvor præsterne har bemyndigelse til at foretage kirkelige vielser.²⁸ Godkendte trossamfund er også omfattet af blasfemiforbuddet i straffelovens § 140 og vidnefritagelsen i retsplejelovens § 170. Kriterierne for at opnå godkendelse er afgivet af Det Rådgivende Udvalg vedrørende Trossamfund, der behandler ansøgninger om godkendelse som trossamfund og indstiller til Social- og Integrationsministeriet, om der skal gives en godkendelse.²⁹

Størstedelen af de anerkendte og godkendte trossamfund er kristne.³⁰ Den største minoritetsreligion er islam med 23 godkendte trossamfund (2011). Mosaisk Trossamfund er det ældste ikke-kristne trossamfund i Danmark og blev anerkendt ved kongelig resolution i 1682. En mindre del af befolkningen tilhører ikke et trossamfund.

4 HER KAN MENNESKERETTIGHEDERNE STYRKES I DANMARK

4.1 RELIGIØS SKILSMISSE

I det danske samfund er der både religionsfrihed og ligestilling mellem kønnene. Inden for islam og jødedommen er der derimod ikke ligestilling mellem kønnene i forhold til religiøs skilsmisse, der som udgangspunkt forudsætter ægtemandens samtykke. Dette kan have betydning for kvinders reelle adgang til civilretlig skilsmisse og kan, selv i tilfælde hvor civilretlig skilsmisse bliver opnået, have negativ betydning for kvindens tilværelse.

4.1.1 DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE

Ifølge den internationale menneskeret har begge køn lige adgang til skilsmisse. Verdenserklæringen om Menneskerettigheder fastslår, at mænd og kvinder "har krav på lige rettigheder med hensyn til indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets opløsning".³¹ Verdenserklæringen er på dette område fulgt op af blandt andet CPR, FN's konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder (Kvindekonventionen) samt blandt andet FN's Kvindekomité. EMRK artikel 12 omhandler tillige retten til ægteskab. Ifølge artikel 12 har både mænd og kvinder ret til at indgå ægteskab og stifte familie i overensstemmelse med national lovgivning. EMRK omtaler ikke specifikt den lige ret til skilsmisse, som dog er beskyttet af EMRK artikel 14, der blandt andet forbyder diskrimination på grund af køn.

På trods af at kvinder i Europa kan opnå civil skilsmisse på lige fod med mænd, har flere europæiske stater på forskellig vis grebet ind over for religiøs skilsmisse med det formål at forsøge at sikre ligebehandling af mænd og kvinder. Baggrunden for de statslige forsøg skal ses i sammenhæng med, at reglerne om religiøs skilsmisse kan få betydning for kvinders reelle adgang til civilretlig skilsmisse og i øvrigt kan have negativ betydning for kvindens tilværelse.

I jødedommen kan religiøs skilsmisse i særlig grad blive et problem for ortodokse jøder. Det er en forudsætning for religiøs skilsmisse, at manden giver sin hustru et skilsmissebrev (en get) – et dokument, som manden ifølge jødisk lov kan nægte at give sin hustru. Get-institutionen er bibelsk funderet, hvorfor især ortodoks-jødiske autoriteter har vanskeligheder ved at løse problemer, der

opstår på grund af denne skik. Også inden for islam er det formelt manden, der lader sig skille fra kvinden, og manden har ubegrænset adgang til skilsmisse. Islam giver det religiøse overhoved mulighed for under særlige omstændigheder at medgive kvinden religiøs skilsmisse på trods af mandens modstand. Hverken den jødiske eller muslimske kvinde kan gifte sig igen religiøst uden at have fået en religiøs skilsmisse, hvilket kan have meget alvorlige konsekvenser for kvindens liv. Dette gælder ikke for manden. For den jødiske kvinde betyder en manglende religiøs skilsmisse blandt andet, at hvis hun gifter sig igen civilretligt, kan børn af det nye ægteskab ikke anerkendes som jøder.

Det er imidlertid vanskeligt at opnå resultater med statslig regulering, fordi adskillelsen mellem stat og religion betyder, at staten ikke kan ændre en lov med religiøst indhold og derfor kun vanskeligt og ufuldstændigt kan løse problemer forårsaget af religiøse regler. Derfor har blandt andet Storbritannien, Frankrig og Norge forsøgt at løse problemstillingen på en mere indirekte måde.

I Frankrig kan eksempelvis en jødisk kvinde, hvis eks-ægte mand nægter at give hende en get, klage til de franske domstole, der kan behandle sagen som civilt søgsmål og pålægge manden at betale godtgørelse for tort til kvinden. Godtgørelsen har form af et engangsbeløb. Herved lægger myndighederne pres på manden, uden at staten ændrer den religiøse lov.³² Den franske praksis er blevet forelagt for Den Europæiske Menneskeretskommission. Ægte manden hævdede, at den franske stat, ved at idømme ham betaling af godtgørelse for tort, havde krænket hans religionsfrihed, idet det var i overensstemmelse med hans religion at nægte sin hustru en get. Den Europæiske Menneskeretskommission vurderede imidlertid, at der ikke forelå et brud på religionsfriheden, blandt andet fordi jødedommen netop giver mulighed for skilsmisse.³³

I Norge blev der i 2003 vedtaget en lov, hvorefter parterne inden ægteskabets indgåelse skal underskrive en erklæring, hvor de anerkender den lige ret til skilsmisse (ordet "religiøs" bliver ikke nævnt). Lovgivers hensigt med at indføre erklæringen var at forhindre muslimske mænd i at nægte deres hustruer religiøs skilsmisse ved en eventuel civilretlig skilsmisse.³⁴

I England kan en dommer udsætte den civilretlige skilsmisse, indtil den religiøse skilsmisse er blevet givet, hvilket kan have en virkning i de sager, hvor manden ønsker at gifte sig igen civilretligt.³⁵

4.1.2 DANSKE FORHOLD

Inden for Mosaisk Trossamfund, Danmarks jødisk-ortodokse menighed, er det et krav, at den borgerlige skilsmisse skal være gennemført, førend ægteskabet kan

blive opløst ved en religiøs ceremoni. I praksis har der kun været ganske få tilfælde, hvor det har været et problem for dansk-jødiske kvinder at opnå en get.

For den muslimske kvinde i Danmark kan virkningerne af, at hendes mand nægter hende religiøs skilsmisse være alvorlige. Hvis eksempelvis hun er bosiddende i Danmark, men der i oprindelseslandet er vedtaget en religiøs lov, der forhindrer skilsmisse, og som på familieområdet er gældende ret (eksempelvis i Pakistan), kan hun ikke uden en religiøs skilsmisse i Danmark blive gift igen i hjemlandet. Hun kan heller ikke gifte sig religiøst igen i Danmark, hvilket kan medføre alvorlige sociale konsekvenser.

Problemets omfang for muslimske kvinder i Danmark er ikke fuldt ud belyst. En rapport fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) har undersøgt udbredelsen af muslimske ægteskaber i Danmark på baggrund af interviews med 248 personer primært fra muslimske miljøer i Danmark.³⁶ Rapporten peger på, at der – afhængig af kvindens sociale og etniske baggrund – foreligger et betydeligt problem for en række kvinder, hvis antal dog ikke kendes.

Som ovenfor beskrevet vil et statsligt indgreb i en religiøs praksis ofte kun i begrænset omfang kunne modvirke de sociale problemer, der kan opstå for kvinder, der ikke kan opnå religiøs skilsmisse. Statslige tiltag bør derfor indeholde initiativer som information og dialog.

4.1.3 ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder – at Danmark:

- undersøger de menneskeretlige problemer med religiøs skilsmisse i Danmark med henblik på at iværksætte tiltag for sikre reel ligebehandling af mænd og kvinder på området
- inddrager erfaringer fra andre europæiske lande, for eksempel Norge og England, om statslige tiltag, der kan mindske de ulemper af menneskeretlig karakter, der er forbundet med religiøs skilsmisse.

4.2 OMSKÆRING AF DRENGE

Religionsfriheden omfatter retten til at manifestere sin religion. Omskæring af drengebørn er et ritual, der har stor betydning for de fleste jødiske og muslimske forældre. Efter jødisk lov skal drengebarnet omskæres inden for otte dage efter fødslen. Afhængig af kulturbaggrund omskæres det muslimske drengebarn i perioden på et tidspunkt fra det er spædt til det 13. år. I et menneskeretligt perspektiv er der en række problemstillinger forbundet med rituel omskæring.

4.2.1 DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE

En række menneskerettigheder er på spil i spørgsmålet om omskæring af drenge. Det berører både barnets religionsfrihed, barnets ret til at tilhøre et religiøst fællesskab, forældres ret til at opdrage deres børn i en bestemt tro og barnets ret til fysisk integritet.

FN's konvention om barnets rettigheder (Børnekonventionen) fra 1989 illustrerer den modsætning, der kan være i mellem forskellige rettigheder. Konventionens artikel 14 beskriver barnets religionsfrihed samt forældres pligter og rettigheder. Børnekonventionen understøtter således både barnets religionsfrihed og forældres ret til at drage omsorg for deres børns religiøse udvikling. Desuden fremgår det af Børnekonventionens artikel 30, at barnet har ret til at blive inkluderet i sit religiøse fællesskab. Denne ret har betydning i forhold til omskæring af drenge, da omskæring netop markerer drengébarnets tilhørsforhold til henholdsvis jødedom og islam. Men Børnekonventionens artikel 12 om børns ret til at udtrykke deres synspunkter i forhold, der vedrører dem selv og artikel 24, stk. 3, som fastslår, at traditionsbundne ritualer, som er sundhedsskadelige for barnet, skal afskaffes, kan tale imod omskæring.

FN's Børnekomité har ikke på baggrund af Børnekonventionen anbefalet et forbud mod omskæring af drenge. EMD har ikke fået forelagt spørgsmålet om rituel omskæring af drenge. Det er derfor uvist, hvorledes en eventuel fremtidig afgørelse om omskæring af drenge vil falde ud.

I spørgsmålet om, hvorvidt omskæring er skadeligt for barnets sundhed, er den sundhedsfaglige vurdering naturligvis helt central. I disse år er der stor debat inden for den lægevidenskabelige forskning om de henholdsvis sundhedsskadelige eller sygdomsforebyggende virkninger af omskæring af drengébørn, og der er langt fra enighed på dette felt. WHO anbefaler praksis med omskæring af drenge som et middel til at mindske risikoen for at blive HIV-smittet.

På nuværende tidspunkt kan det ikke konstateres, at omskæring af drenge er i strid med menneskerettighederne. På den anden side har hverken EMD eller FN's Børnekomité udtalt, at det vil være en menneskerettighedskrænkelse at forbyde omskæring af drenge i national lovgivning. Hvis en dom fra EMD i fremtiden kommer til at acceptere en stats forbud mod omskæring, er der grund til at formode, at en vurdering af de sundhedsmæssige følger af det fysiske indgreb vil veje tungt. Ved overvejelse af et forbud, der i så høj grad griber ind i centrale religiøse og kulturelle traditioner, vil det være afgørende, at argumentet imod omskæring hviler på lægevidenskabelige studier, der viser, at omskæringen udgør en sundhedsfare eller påfører individet mærkbare gener for eksempel i

forhold til mandens seksualitet. Det vil således kunne komme til at afhænge af en proportionalitetsvurdering, med den lægefaglige vurdering på den ene side og retten til religionsudøvelse på den anden side.

Senest har Europarådets Parlamentariske Forsamling vedtaget en resolution og en anbefaling i tilknytning hertil. I resolutionen bliver der blandt andet udtrykt særlig bekymring i forhold til omskæring af drenge af religiøse årsager. Der bliver lagt vægt på barnets fysiske og psykiske integritet og ikke mindst barnets deltagelse i beslutninger, der vedrører barnets fysiske integritet. Europarådets Parlamentariske Forsamling anbefaler staterne at tage skridt til at beskytte børn mod alle former for fysisk og psykisk vold, og at lade hovedhensynet være barnets bedste interesse.³⁷

Endvidere har Børneombuds mændene i Norden sammen med Børnerådet i Danmark anbefalet at tage initiativ til at sikre, at drengene har en alder og modenhed, som er nødvendig for at kunne forstå betydningen af et indgreb som omskæring og for selv at kunne bestemme, om de vil omskæres.³⁸

4.2.2 DANSKE FORHOLD

Omskæring af drengébørn er tilladt i Danmark, hvorimod det ikke er tilfældet for pigerne. Størstedelen af danskere lader ikke deres sønner omskære, med mindre sundhedsfaglige grunde taler for det. Religiøst motiveret omskæring af drenge finder formentlig sted blandt flertallet af danske jøder og muslimer.

Sundhedsstyrelsen udsendte i 2005 en "Vejledning om omskæring af drenge", der handlede om lægens ansvar i forhold til information og samtykke. Det fremgår heraf, at drenge skal give samtykke til omskæring, når de er fyldt 15 år. Vejledningen oplyser endvidere om hygiejne, smertelindring, operationsteknik og efter-operationel pleje. Centralt i vejledningen er kravet om, at der altid skal være en læge tilstede under indgrebet.

Spørgsmålet om omskæring af drenge har i de senere år flere gange været til debat i de danske medier, navnlig i forbindelse med en opsigtsvækkende dom fra en tysk delstatsdomstol, der i sommeren 2012 afgjorde, at et barns rettigheder var overtrådt i en konkret sag om rituel omskæring af en mindreårig.³⁹ Den danske debat bærer i lighed med andre nordiske lande i et vist omfang præg af, at omskæring opfattes som unormalt, og at barnets interesse ses ud fra den kristne majoritets normalitetsopfattelse.⁴⁰

Børnerådet anbefaler et forbud mod rituel omskæring af drenge tidligere end 15 år, hvor drengene selv har mulighed for at tage en beslutning herom. Rådet anbefaler tillige dialog med de berørte parter før et lovindgreb.⁴¹

Sundhedsministeren bad i 2012 Sundhedsstyrelsen om at igangsætte en undersøgelse af praksis omkring omskæring af drenge i Danmark. Resultatet af undersøgelsen forelå i sommeren 2013. Det er ifølge Sundhedsstyrelsens vurdering, at der ikke er tilstrækkelig sundhedsfaglig dokumentation til generelt at anbefale omskæring af drengebørn.⁴² Omvendt er det Sundhedsstyrelsens opfattelse, at der ikke er sådanne risici ved indgrebet, ”når det foretages korrekt og af kompetente læger”, at det giver styrelsen anledning til at anbefale et forbud.⁴³ Endvidere er det Sundhedsstyrelsens opfattelse, at det ud fra et sundhedsfagligt, patientsikkerhedsmæssigt synspunkt kan være en fordel, hvis drengebarnet omskæres så tidligt som muligt.⁴⁴

Dialog mellem parterne, både i den offentlige debat og i forbindelse med de initiativer, der måtte blive iværksat, er af afgørende betydning. Dialogen bør rumme respekt for de religiøse aspekter af omskæring og forståelse for, at jødiske og muslimske forældre er lige så interesserede som andre forældre i at varetage deres børns tarv, herunder i at forhindre, at deres børn udsættes for alvorlig sundhedsrisiko.

4.2.3 ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder – at Danmark:

- undersøger de menneskeretlige aspekter af religiøst motiveret omskæring af drengebørn i Danmark.

4.3 BESKYTTELSE MOD RELIGIØST BEGRUNDET DISKRIMINATION

Menneskerettighederne beskytter mod diskrimination på grund af religiøst tilhørsforhold. Der er imidlertid i Danmark ikke tilstrækkelig beskyttelse mod diskrimination på grund af religiøst tilhørsforhold. Det gælder navnlig diskrimination på grund af religion uden for arbejdsmarkedet. Der henvises i øvrigt til kapitlet om gennemførelse af menneskeretten, som behandler temaet revision af den danske ligebehandlingslovgivning.

4.3.1 DEN MENNESKERETLIGE BESKYTTELSE

Verdenserklæringen om Menneskerettigheder fastslår enhver ret til alle friheder og rettigheder uden forskelsbehandling af nogen art, herunder forskelsbehandling på grund af religion.⁴⁵ I de fleste centrale menneskeretlige konventioner findes et accessorisk diskriminationsforbud, hvilket betyder, at beskyttelsen mod diskrimination kun kan anvendes i tilknytning til udøvelsen af de rettigheder, som konventionen i øvrigt beskytter.⁴⁶ Flere konventioner indeholder et generelt diskriminationsforbud, der skal sikre en lige og effektiv beskyttelse for loven.⁴⁷ Både ifølge CPR og FN's konvention om økonomiske,

sociale og kulturelle rettigheder (ØSKR) har alle krav på at kunne nyde konventionernes rettigheder uden forskelsbehandling af nogen art blandt andet på grund af religion.⁴⁸ CPR indeholder desuden en selvstændig ret til ligebehandling for loven og en forpligtelse til lige beskyttelse i lovgivningen.⁴⁹ CPR indeholder endvidere en forpligtelse til at kriminalisere nationalt, racemæssigt eller religiøst had, der har karakter af tilskyndelse til diskrimination, fjendskab og vold.⁵⁰

Racediskriminationskonventionen indeholder blandt andet en forpligtelse for staten til at forbyde diskrimination på grund af race, hudfarve, afstamning eller national eller etnisk oprindelse.⁵¹ Religiøst begrundet diskrimination er som udgangspunkt ikke omfattet af konventionen, men kan for eksempel være omfattet i tilfælde af diskrimination på grund af religion i sammenhæng med en af de diskriminationsgrunde, som er omfattet af konventionen.⁵²

FN's erklæring om rettigheder for personer tilhørende nationale, etniske, religiøse og sproglige minoriteter omfatter religiøse minoriteter.⁵³

EMRK indeholder et accessorisk forbud mod diskrimination blandt andet forårsaget af religiøst tilhørsforhold.⁵⁴

Ifølge EU-chartret er enhver form for forskelsbehandling forbudt, herunder forskelsbehandling på grund af religion.⁵⁵ EU's direktiv om etnisk ligebehandling omfatter derimod ikke diskrimination på grund af religion.⁵⁶

4.3.2 DANSKE FORHOLD

Grundloven beskytter mod diskrimination på grund af tro og afstamning i forhold til civile og politiske rettigheder og specifikt i forhold til frihedsberøvelse.⁵⁷ Referencen til afstamning blev en del af grundlovsrevisionen i 1953 på grund af erfaringerne med forfølgelsen af de danske jøder under den tyske besættelse.

Forskelsbehandling på grund af religion eller tro er strafferetligt sanktioneret, således at det er strafbart inden for erhvervsmæssig eller almennyttig virksomhed at nægte at betjene en person på samme vilkår som andre på grund af vedkommendes tro.⁵⁸ Straffelovens § 266 b beskytter desuden mod truende, forhånende eller nedværdigende ytringer blandt andet på grund af en gruppes eller en persons tro. Ifølge straffelovens § 81, nr. 6, skærpes straffen, hvis en kriminel handling for eksempel har baggrund i ofrets tro. Endelig forpligter den forvaltningsretlige lighedsgrundsætning offentlige myndigheder til at behandle alle lige for loven, hvilket også gælder for religion og tro.

Religiøst tilhørsforhold er en diskriminationsgrund, som nyder en væsentlig mindre beskyttelse i dansk ret end tilfældet er for race, etnisk oprindelse eller køn. Personer – hvad enten de tilhører en majoritets- eller minoritetsreligion – er således generelt ikke beskyttet mod diskrimination på grund af religiøst tilhørsforhold uden for arbejdsmarkedet på samme måde, som det er tilfældet med beskyttelse mod diskrimination på grund af køn. Inden for arbejdsmarkedet beskytter lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet blandt andet imod diskrimination på grund af religion eller tro.⁵⁹ Det er muligt at indgive en klage til Ligebehandlingsnævnet i sager vedrørende diskrimination på grund af religion, i det omfang diskrimination på grund af religion er forbudt efter dansk ret. Det vil sige, at Ligebehandlingsnævnet kan behandle klager over diskrimination på grund af religion eller tro inden for arbejdsmarkedet, men ikke på områder som sundhedssystemet, uddannelse, sociale goder mv. Klager over diskrimination på grund af religion kan på sådanne områder ikke domstolsprøves.⁶⁰

Institut for Menneskerettigheder har et bredt mandat til at arbejde for at fremme og beskytte menneskerettigheder i overensstemmelse med FN's Paris-Principper og kan derfor gennem sit generelle menneskerettighedsmandat påpege problemstillinger vedrørende diskrimination på grund af religion.⁶¹ Instituttet har mandat til at overvåge etnisk ligebehandling, men der kan imidlertid ikke altid sættes lighedstegn mellem etnicitet og religiøst tilhørsforhold, og instituttet har således ikke en særlig forpligtelse til at støtte ofre for diskrimination på grund af religion.

En særlig indsats er påkrævet i forhold til religiøst motiverede hadforbrydelser. Politiets Efterretningstjeneste (PET) har i sin rapport "Kriminelle forhold i 2011 med mulig ekstremistisk baggrund", offentliggjort i 2013, identificeret religiøst motiveret hadforbrydelser, forstået som "primært forhold, hvor der er ageret mod religiøse symboler eller lokaliteter."⁶² PET har fundet, at der er en stigning af disse forhold. Således kan religionsfriheden i form af retten til at bære religiøse symboler blive negativt berørt af andres adfærd, for eksempel ved antisemitiske eller islamfobiske anslag udløst af religiøse symboler som en del af påklædningen i det offentlige rum. Ligeledes forekommer angreb på for eksempel bygninger, der benyttes til religiøse formål. Antallet af antisemitiske anslag er stigende i Danmark, en tendens, der også kan spores i resten af Europa.⁶³

4.3.3 ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder – at Danmark:

- udvider den danske ligebehandlingslovgivning til også at omfatte et forbud mod diskrimination på grund af religion
- sikrer beskyttelse mod diskrimination på grund af religion i indsatsen mod hadforbrydelser.

SLUTNOTER

¹ Jf. CPR artikel 18, stk. 1.

² Jf. CPR artikel 18, stk. 2.

³ Jf. CPR artikel 18, stk. 3.

⁴ Jf. CPR artikel 18, stk. 4.

⁵ Jf. FN's erklæring om afskaffelse af alle former for intolerance og forskelsbehandling på grund af religion eller tro artikel 1.

⁶ Racediskriminationskonventionens artikel 1.

⁷ UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), 30 July 1993, CCPR/C/21/Rev.1/Add.4

⁸ Rapporteur's Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief, side 6-11.

⁹ Rapporteur's Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief, side 92f.

¹⁰ Jf. EMRK artikel 9, stk. 1.

¹¹ Jf. EMRK artikel 9, stk. 2.

¹² Jf. EMRK artikel 14.

¹³ Se for eksempel EMD, Leyla Şahin mod Tyrkiet, afgørelse af 10. november 2005, app. nr. 44774/98.

¹⁴ Council of the European Union, "EU Guidelines on the Promotion and Protection of Freedom of Religion or Belief", Foreign Affairs Council meeting, 24. juni 2013.

¹⁵ Jf. EU-Chartrets artikel 10.

¹⁶ Jf. EU-Chartrets artikel 14, stk. 3.

¹⁷ Lisbet Christoffersen, "Den aktuelle danske religionsretlige model", Anis, 2012, side 239-258.

¹⁸ Grundlovens § 67.

¹⁹ Grundlovens § 68.

²⁰ Grundlovens §§ 70-71.

²¹ Grundlovens § 4.

²² Grundlovens § 6.

²³ Grundlovens § 66.

²⁴ Lov nr. 532 af 12. juni 2012 om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, lov om ægteskabets retsvirkninger og retsplejeloven og om ophævelse af lov om registreret partnerskab (Ægteskab mellem to personer af samme køn).

²⁵ Ministeriet for Ligestilling og Kirke. Tilgængelig på: <http://miliki.dk/kirke/statistik/folkekirkens-medlemstal/>.

²⁶ Danmarks statistik. Tilgængelig på: www.dst.dk/da/informationsservice/oss/religion.aspx.

²⁷ Familienstyrelsen. Tilgængelig på:

www.familienstyrelsen.dk/samliv/trossamfund/anerkendteoggodkendtetrossamfundogmenighed
[er/](#). Se også Margit Warburg og Brian Jacobsen, "Tørre tal om troen: Religionsdemografi i det 21. århundrede", Religion i det 21. århundrede, no. 5, forlaget Univers, 2007.

²⁸ Lisbet Christoffersen, "Den aktuelle danske religionsretlige model", Anis, 2012, side 239-258.

²⁹ Vejledende retningslinjer udarbejdet af Det Rådgivende Udvalg vedr. trossamfund, 6. revideret udgave, den 18. august 2011. Tilgængelig på:

www.familienstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/Trossamfund/Vejledning_6_udgave_2011_-_opdateret_fra_FamStyr_til_FamRet.pdf.

³⁰ www.familienstyrelsen.dk/samliv/trossamfund/anerkendteoggodkendtetrossamfundogmenigheder.

³¹ Jf. FN's Verdenserklærings artikel 16.

³² Stéphanie Lagoutte og Eva Maria Lassen, "Meeting the challenge: Redefining Europe's Classical model for State intervention in religious practices", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 24, 1, March 2006, side 40 ff.

³³ Stéphanie Lagoutte og Eva Maria Lassen, "Meeting the challenge: Redefining Europe's Classical model for State intervention in religious practices", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 24, 1, March 2006, side 41.

³⁴ Stéphanie Lagoutte og Eva Maria Lassen, "Meeting the challenge: Redefining Europe's Classical model for State intervention in religious practices", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 24, 1, March 2006, side 44 ff.

³⁵ Stéphanie Lagoutte og Eva Maria Lassen, "Meeting the challenge: Redefining Europe's Classical model for State intervention in religious practices", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 24, 1, March 2006, side 42 ff.

³⁶ Anika Liversage og Tina Gudrun Jensen, "Parallele retsopfattelser i Danmark – et kvalitativt studie af privatretlige praksisser blandt etniske minoriteter", Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI), 11:37, 2011.

37 Parliamentary Assembly resolution 1952 (2013), Provisional version.

38 Omskæring: Lad drengene bestemme selv", Børnerådet, 30. september 2013

³⁹ Se M. Swatek-Evenstein, "Limits of enlightenment and the law – on the legality of ritual male circumcision in Europe today", Merkourios: Utrecht Journal on European and International Law, 2013, Vol. 29:77, side 42-50.

⁴⁰ J. Schiratzki, "Banning God's law in the name of the holy body – the Nordic position on ritual male circumcision". The Family in Law, Vol. 5:35, 2011, side 46 ff.

⁴¹ Børnerådet, "Omskæring: lad drengene bestemme selv", artikel af 18. marts 2013. Tilgængelig på: www.boerneraadet.dk/Nyt%20fra%20Børnerådet/Vis%20nyhed/?nyhed=4332.

⁴² Sundhedsstyrelsen, "Omskæring af drenge", juni 2013, side 20.

⁴³ Sundhedsstyrelsen, "Omskæring af drenge", juni 2013, side 20.

⁴⁴ Sundhedsstyrelsen, "Omskæring af drenge", juni 2013, side 20.

⁴⁵ Verdenserklæringen om Menneskerettigheder artikel 2.

⁴⁶ Se for eksempel EMRK, CPR, ØSKR og Børnekonventionen.

⁴⁷ Se for eksempel CPR, Racediskriminationskonventionen, Kvindekonventionen, Handicapkonventionen og EU-Chartret.

⁴⁸ Se artikel 2 i både ØSKR og CPR.

⁴⁹ CPR artikel 26.

⁵⁰ CPR artikel 20, stk. 2.

⁵¹ Racediskriminationskonventionens artikel 1.

⁵² Se for eksempel FN's Komité for Afskaffelse af alle former for Racediskrimination, A.W.R.A.P. mod Danmark, afgørelse af 8. august 2007, sagsnr. 37/2006 og FN's Komité for Afskaffelse af alle former for Racediskrimination, P.S.N. mod Danmark, afgørelse af 8. august 2007, sagsnr. 36/2006.

⁵³ UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to National, Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1992.

⁵⁴ EMRK artikel 14.

⁵⁵ EU-chartrets artikel 21.

⁵⁶ EU's direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse.

⁵⁷ Jf. grundlovens §§ 70 og 71.

⁵⁸ Bekendtgørelse af lov nr. 626 af 29. september 1987 om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v.

⁵⁹ Bekendtgørelse af lov nr. 1349 af 16. december 2008 om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet m.v.

⁶⁰ Mandana Zarrehparvar og Birgitte Kofod Olsen, "Ligebehandling – Status og fremtidsperspektiver", udredning nr. 2, Institut for Menneskerettigheder, 2005, side 39.

⁶¹ Lf. lov nr. 553 af 18. juni 2012 om Institut for Menneskerettigheder – Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution.

⁶² PET, "Kriminelle forhold i 2011 med mulig ekstremistisk baggrund", januar 2013. Tilgængelig på: www.pet.dk/Nyheder/2013/Pressemeddelelse%20om%20hadforbrydelser%202011.aspx.

⁶³ EU Fundamental Rights Agency, "Survey of Jewish people's experiences and perceptions of antisemitism", 2013.

**INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER**

